אנו הקטנה חיה בטונדרה

אננה דוברינסקה (1947)

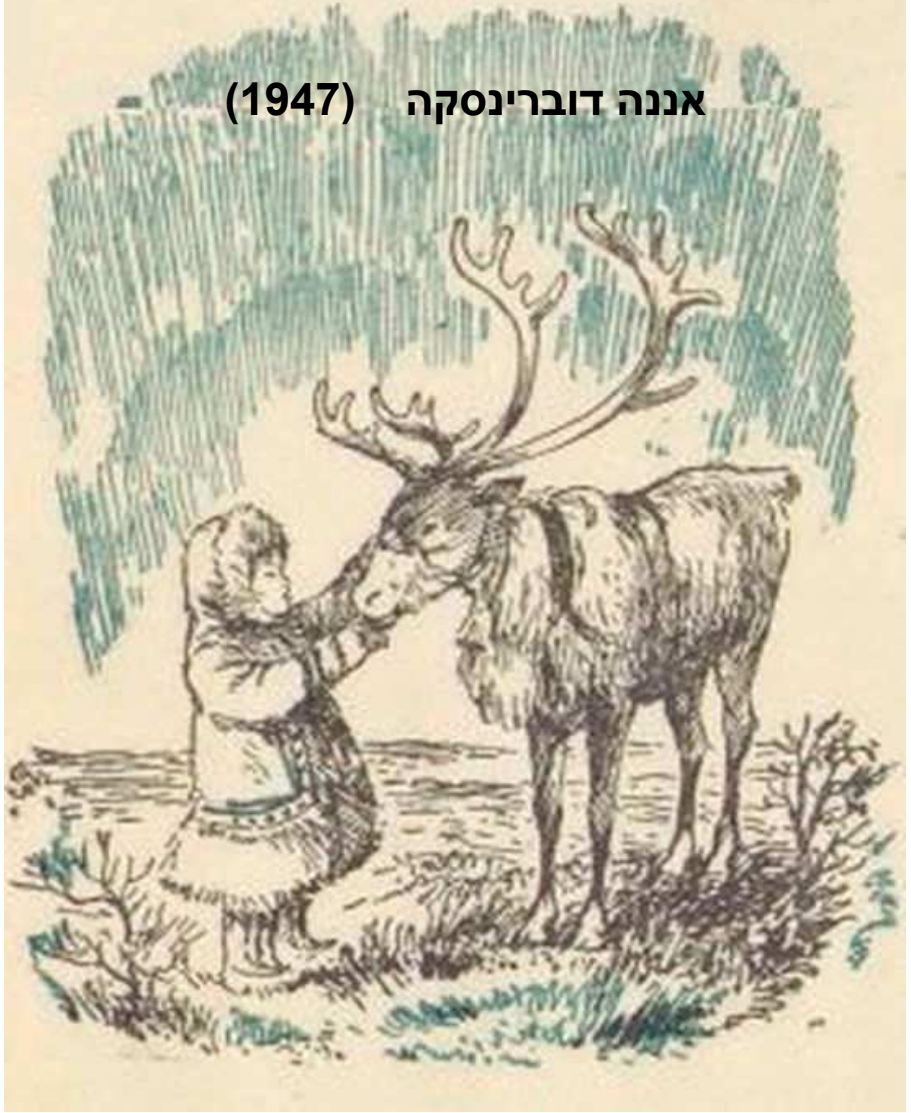

רחוק, רחוק בצפון, לחופי ים הקרח, מתפשט שטח אדמה גדול, מדברי, קר. זו הטונדרה.
לא תראה שם עצים גבוהים, כאלה ש**אנו** רגילים לראות כאן. לא תראה שם גם פרחים צבעוניים, יפים. בקיץ האדמה מכוסה שם כולה בביצות ואזוב. שיחים קטנים צומחים בסמיכות על מדרונות ופסגות של גבעות. לבנה גמדי, נמוך, חזזית וגרגירי אוכמניות מכסים גושים ביצתיים. העץ הגבוה ביותר יכול להגיע לגובה של בן אדם ולא יותר.
בחורף הטונדרה מכוסה בלי סוף ובלי גבול במעטה שלג לבן. שקט וריק סביב. אך הטונדרה לא כל כך ריקה כפי שנראה במבט הראשון.
אנשים חיים בטונדרה. חיים שם ילדים וילדות כמוך.
בטונדרה חיים איילים יפהפיים, בעלי קרניים גדולים וארוכים, שועלים לבנים וכחולים בעלי פרווה יקרת ערך, חגלות זריזות. מדי פעם פוגשים שם גם זאבים ודובים.
בקיץ מגיעים לטונדרה אווזי בר, ברווזים, בוצניות, טבלנים. ובסתיו הם עפים חזרה דרומה.
הנהרות בטונדרה מלאים בדגה למיניה. האנשים צדים בחורף שועלים וחיות אחרות, בקיץ דגים דגה. וכל השנה מגדלים איילים.
בלי איילים בן אדם לא יכול לחיות בצפון הרחוק. אנשים אוכלים בשר האיילים,

רוכבים על איילים, מעורות האיילים עושים את בגדיהם, מרפדים את משכבם ומכסים את מקומות מגוריהם שקוראים להם צ'ום. אין בטונדרה מרכבות ולא מכוניות.
בטונדרה לא נושאים על גלגלים. בקיץ האיילים רתומים למזחלות ארוכות וקלות, שבמהירות עוברות על הגבעות, על האזוב הרטוב. ועוד יותר מהר גולשות המזחלות על השלג בחורף.

*

בצ'ום משפחתי

כמה חזק נושבת היום הרוח!
אנו הקטנה יושבת ליד תנור ברזל ומטגנת חתיכות בשר. זה פשוט מאוד: צריך רק להניח חתיכת בשר נא על ברזל חם, ומהר, מהר מאוד, הבשר נעשה טעים, ובמיוחד אם **אנו** לא תשכח להמליח אותו. חם לה, לילדה, סמוך לתנור. פטיה, האח הגדול שלה, חטב הרבה עצי ערבה ולבנה והניח אותם בצ'ום ליד התנור. האש תבער כל היום. כשהעץ יישרף צריך רק לצאת מהצ'ום ולהביא עוד חבילה.
אך **אנו** לא יוצאת מהצ'ום. היום קר בטונדרה. רוח נושבת. השמש הסתתרה אחרי העננים. עוד מעט ירד גם גשם.
אנו לועסת חתיכות בשר ומביטה על אחותה הבכורה אליסיה, שמשום מה כועסת מאוד ומרעישה בקלחות.
"למה את כועסת?" שואלת **אנו**.
"אני לא כועסת, ואת רק אל תטריחי אותי."
"למה לא להטריח?"

"למה, למה! כי עוד מעט יבואו הבחורים ואת הארוחה עוד לא גמרתי."

"ולאן הם נסעו?"

"אבא נסע לדוג דגים ואמר שיחזור בערב."

"ופטיה?"

"פטיה רץ אחרי האיילים ויביא את כל העדר לצ'ום."

"ולשם מה יביא לצ'ום?"

אנו יודעת שלא כל יום מביא פטיה את העדר לצ'ום. בדרך כלל הוא נשאר עם האיילים ללילה בטונדרה, רחוק יותר, שם איפה שהרבה אזוב לבן.

"מחר נפרק את הצ'ום וניסע עם האיילים לכפר."

"אולי את רוצה שאביא קצת עצים?" **אנו**

החליטה להתחבב על אליסיה.
"תביאי."
אנו קופצת ורצה החוצה.
עצי הסקה מונחים ליד הצ'ום, אבל **אנו** בהתחלה רצה אל התל להביט לכוון הנהר - אולי אבא חוזר. **אנו** רוצה מאוד שאבא יחזור מהר.
"למה הכלב נובח?"
היא מקשיבה. כל קול מתפשט בטונדרה למרחקים. אי-אפשר לטעות, היא תכיר מיד את קולו של נאפו הג'ינג'י, וגם את קולות של כלבים האחרים. וחוץ מזה הם חיים פה לבד. מסביב, רחוק סביב, אף אחד אחר לא העמיד את הצ'ום שלו, ורק נפו שלהם יכול לנבוח.
אנו ירדה מהתל, הרימה חבילת עצים, זרקה אותם ליד התנור, לבשה את מעילון העור שלה ובלי לענות לשאלת אליסיה רצה לקראת אבא.
היא רצתה להיות הראשונה שתראה את אבא, את האיילים והדגים.
על הגבעה **אנו** עצרה. לא שומעים דבר.
אנו מביטה, מביטה.. אף אחד. רק טונדרה. במרחק כחולה וזרה, עם הגבעות הכחולות, וכאן, ליד הצ'ום, כל כך מוכרת, קרובה, ירוקה.
הנה עץ לבנה גמדי מצחיק. הוא בקושי מגיע ל**אנו** עד החגורה ו**אנו** בסך הכל בת שש. עלים קטנטנים על הלבנה, כמו ציפורניים על האצבעות. והנה שלולית בוץ. שלוליות כאלה מלא בטונדרה.
אליסיה ממלאה מהם את הקומקום כי הם

חיים עכשיו רחוק מהנהר. והם לעתים קרובות עוברים ממקום למקום כי לאיילים דרוש מזון, והאנשים זזים יחד עם העדר. והנה הצ'ום, הבית שלה. **אנו** לא מכירה בית אחר. **אנו** לא יודעת מקום אחר מלבד הטונדרה. היא מסתכלת בקפידה סביב – לא רואים אף אחד. אבל זה רק נדמה כך. **אנו** ראתה איך אחרי שיח הערבה ליד הנחל מתרוממות מקלות כהות מעל השיחים. אלה קרניים של האיילים. **אנו** תחכה. היא בינתיים תאסוף את גרגירי האוכמניות הגדולים המכסים את האדמה שעוד לא מכוסה בשלג.

הגרגירים כחולים ובפנים אדומים כמו דם האיילים. המגלשיים של המזחלת גם הם תמיד אדומים, כאילו מרוחים בדם, כי כשהמזחלת נוסעת על שטיח כחול של האוכמניות, הגרגירים המחוצים צובעים את המגלשיים בעסיס שלהם.

אנו התיישבה, אספה קצת גרגירים ושמה לפה. מתוק!

ופתאום בנביחה גדולה נפו קפץ מהתל.

אליסיה רצה מהצ'ום.

"אבא!"

"הגיעו! הגיעו!"

אנו רצה מול ובתנופה זורקת את עצמה על הערמה שמונחת על מזחלתו של אבא:

"דגים! דגים!"

"הבאת הרבה דגים?" שואלת אליסיה.

"כמה דגים הבאת?" שואלת **אנו**.

"הרבה" מחייך האב מרוצה "יספיק להרבה זמן" והוא הולך לצ'ום. מרוצה

מאוד חזר האב, מלאי טוב לחורף.
אחרי הארוחה הורידו את הדגים ישר על האדמה, לא רחוק מהצ'ום. קשקשי הדגים מבריקים. הרבה דגי שמך נתפסו ברשת. הבשר שלהם טעים, ממש נמס בפה.
"טוב" אומר אבא "קחו סכינים. תתחילו לנקות את הדגים."
אליסיה הוציאה דרגש נמוך, התיישבה, לקחה סכין והתחילה לחתוך את הדגים.
אנו מביטה. גם היא רוצה לעזור להמליח את הדגים.
"**אנו**, קחי סכין!" אומר אבא.
לכל אדם בטונדרה סכין משלו. לציידים, לפטיה ולאליסיה. אבא של **אנו** מעולם לא נפרד מהסכין שלו. הוא תלוי אצלו על החגורה בנרתיק עור. לא ניתן לחיות

בטונדרה בלי סכין. כדי לחתוך חתיכת בשר - דרוש סכין. לנקות דג - גם כן. לחתוך ולהתקין רתמה של איילים לא ניתן בלי סכין.

גם ל**אנו**, כמו לכולם, סכין קטן. היא בוחרת את הדג הגדול והשמן ביותר ובקצה הסכין פותחת לו את הבטן.

"כן, כן, **אנו**" אומרת לה אליסיה "את עושה זאת יפה. תהי בעלת בית טובה!"

אליסיה עובדת מהר ו**אנו** עוזרת לה בחריצות. הרבה זמן עבדו האחיות. כבר ערמה שלמה של דגים ניקו והמליחו. אליסיה עייפה, אבל בחורף יהיה במה להתענג.

*

ערב סוער

הדמדומים ירדו בבת אחת. עכשיו אור, ומיד יחשיך - ולילה.

"**אנו**, **אנו**" קוראת אליסיה לאחותה. היא כבר פרשה את המשכב ללילה - עורות האיילים. "**אנו**, לכי לישון!" היא קוראת "מחר יוצאים לדרך מיד עם האור הראשון!"

אבל **אנו** לא ממהרת. היא שמעה צליל פעמונים. זה פטיה שמוביל את האיילים לכוון הצ'ום. **אנו** עוד רוצה לראות את האיילים. בדמדומים קשה להבחין באייל שלה.

האיילים הולכים לאט, מנפנפים בחשיבות בקרניים. **אנו** יודעת: כמה שיותר ענפים על הקרניים, כך האייל מבוגר יותר.

והנה אייל גדול עצר, הוריד את ראשו והתחיל לגרד את הקרניים שלו בלבנה. והנה שני, מוריד קרניים עד האדמה. עכשיו סתיו ומהקרניים של האיילים יורדת שכבה עדינה. הקרניים מתקלפים ונעשים ערומים וקשים. בחורף הם יפלו לגמרי. ובאביב, כשהשלג יעלם, הקרניים של האיילים יתחילו לגדול שוב.

אנו מסתכלת בקפידה ובודקת כל אייל. היא מחכה לאייל שלה. הוא כולו חום אבל האף שלו לבן.

אנו מחבבת את האייל שלה. האייל הזה יישאר שלה לכל החיים. **אנו** תגדל, תתחתן, יהיה לה צ'ום משלה והאייל יבוא אחריה, האייל החביב שלה.

אבל הוא איננו. **אנו** לא רואה אייל עם אף לבן.

בסוף העדר נוסע פטיה במזחלת שלו. את המזחלת מושך אייל גדול ויפה, האהוב על פטיה.

"פטיה, פטיה!" צועקת **אנו** "איפה האייל שלי?"

אך פטיה שותק, יורד מהמזחלת והולך ישר לצ'ום בלי להתיר את האייל. הוא מדבר שם עם אבא בקול רם, אבל **אנו** לא שומעת על מה מדבר פטיה.

מהצ'ום יצא אבא, הוא הולך מהר וחוגר חגורה. פטיה הולך אחריו.

"אבא!" **אנו** קוראת לו.

"אבא הולך ולא עונה.

"פטיה! למה אתה שותק?"

אליסיה יצאה מהצ'ום, לקחה את ידה של

אנו והחזירה אותה פנימה.
פטיה קפץ על המזחלת שלו ונסע לטונדרה. אבא רתם מהר שלושה איילים גדולים ונסע אחריו.
"לאן נסעו אבא ופטיה?" התחילה **אנו** לבכות.
"לחפש איילים."
"איפה פטיה איבד את האייל שלי?"
"זאבים הפחידו את האיילים ופיזרו את מחצית העדר. לכי לישון!"
אנו נבהלה ולא שואלת יותר. היא יודעת – זאבים זו צרה.
"האייל המסכן שלי!"
אליסיה לבשה מעיל, נעלה מגפיים ויצאה מצ'ום, הלכה לבדוק את העדר ולספור את האיילים שהביא פטיה. **אנו** נשארה לבדה.
עששית נפט קטנה מאירה בקושי את הצ'ום. על תנור הברזל מעשן עדיין הבשר. על שולחן נמוך עומדת קערה עם מרק, מונחות פיתות.
אנו הורידה את המעילון שלה, חלצה מגפיים, בקפידה פרסה אותם מול התנור, אך לא קרוב מדי כדי לא לייבש את העור. כך לימדה אותה אליסיה. היא נגסה עוד בחתיכת בשר, אבל לא היה לה יותר תאבון.
"איפה האייל שלי?" חשבה "אולי הזאבים טרפו אותו!"
התחילה רוח חזקה. הרוח רעשה, שרקה בתוך הקליפה שמכסה את הצ'ום, שרקה בארובה, חדרה לצ'ום תחת המסך שבמקום הדלת והתחילה לנענע את

הלהבה הקטנה שבעששית.
הרוח החזקה לא הפחידה את **אנו**. היא הייתה רגילה לרוח המיילל של הטונדרה, אך היא רצתה שאליסיה תחזור מהר ותשכב לידה. שאבא ופטיה יטפלו באיילים. הם הגברים, זה התפקיד שלהם להוביל, לתפוס ולספור את האיילים.
אנו שכבה על עור האייל החמים והתכרבלה בפקעת. היא הקשיבה לרעש הרוח, חשבה על האייל עם כתם לבן על אפו, ונרדמה בלי להרגיש.
היא נרדמה ולא שמעה איך באגמים הקרובים צעקו האווזים. להקה שלמה של אווזים המתכוננים לעוף דרומה התאספה שם לקראת ההמראה.
"אווזים עפים, בקרוב יעצרו הנהרות" אמרה אליסיה שנכנסה לצ'ום "הטונדרה תקפא. חורף בא."
אבל **אנו** ישנה ולא שומעת את אליסיה.

*

האייל הלבן

אנו פתחה את עיניה. בצ'ום היה עוד חושך, האור ניכנס רק דרך חריץ צר תחת מסך הכניסה. **אנו** הביטה בצ'ום – המשכבים של אבא ופטיה היו ריקים. היא מיד נזכרה בצרה: זאבים גירשו את האייל שלה!
איפה הוא האייל?
אנו הורידה את עור האייל שכיסה אותה, לבשה מעיל ובשקט יצאה החוצה.
הזריחה התחילה כבר.
הרוח הכתה את **אנו** בכוח ודחפה אותה

לקיר הצ'ום. היא עמדה רגע ואחר כך עברה סביב, לצד איפה שרוח הייתה חלשה יותר, וניגשה למזחלת.
השמיים האפורים נראו מאוד נמוכים. ההרים כאילו התקרבו לצ'ום. **אנו** יודעת שמי שיוצא לטונדרה חייב לקחת אתו אוכל. היא התכופפה למזחלת, מצאה שקית עם פיתות ולקחה שתיים. עכשיו היא יכולה ללכת לטונדרה, לחפש את האייל שלה בעל אף לבן.
האור גובר לאט בטונדרה. דרך השמיים הכבדים השמש בוודאי לא תעבור.
לאן ללכת? איפה האייל? לאן נסעו פטיה ואבא?
"האיילים בוודאי שם איפה שהרבה אזוב לבן כספי, המזון האהוב על האיילים"

חשבה **אנו** והלכה מעבר לתלוליות הבוץ לכוון גבעות רחוקות, לאלה שנראו לה בהירות יותר.

היא הלכה הרבה זמן. כבר היה אור מלא, החושך נמוג, הטונדרה נעשתה רחבה יותר וניתן היה לראות רחוק יותר סביב.
"אעלה על הגבעה ואסתכל משם"
החליטה **אנו**. ליד הגבעה האדמה נעשתה קשה, יבשה. כאן בגובה לא היה כבר בוץ. רק חול קפוא. **אנו** עלתה לגבעה. הלכה, הלכה והתעייפה.
"אולי הגיע זמן לאכול פיתה?" חשבה **אנו**. לא, היא תחכה עוד קצת. היא תאכל פיתה כשתמצא את האייל. ואז היא תיתן לו חצי. **ואנו** הלכה הלאה.
פתאום **אנו** ראתה – משהוא כהה בין השיחים.
אנו ניגשה ורואה: עומד ארגז. מישהו השאיר אותו לחורף. באביב יבוא הבעל שלו וייקח אותו. **אנו** יודעת – אסור לגעת ולקחת את מה שהשאירו אחרים. אבא אומר שזה חוק הטונדרה: מי השאיר הוא גם ייקח.
"לא אקח" חושבת **אנו** "לא אקח דבר, ורק אסתכל. להסתכל מותר."
אנו ניגשה לאט, הארגז מכוסה חזק במכסה. **אנו** משכה את הסגר והמכסה התרומם. **אנו** הסתכלה בארגז. שם נחו בגדים מעור אייל, מכופלים היטב: מעיל עור אדום, מגפיים חמים וכפפות. כל זה מקושט בחוטים צבעוניים ובתחתית המעיל קישוט מעור איילים לבן.
אנו נהנתה ממראה הבגדים וסגרה את המכסה. "לאליסיה יש גם כן ארגז כזה" חשבה "והוא מלא עד השוליים בכפפות

רקומות, מגפיים." אליסיה היא אומנית כזו! היא יודעת לעשות דוגמאות כאלה ומחתיכות קטנות של עור תופרת דברים יפים וחזקים. אליסיה תופרת הכל לבדה. **אנו** תגדל וגם היא תתפור בחוטים צבעוניים ובגידים של האיילים.

ופתאום **אנו** מאוד רצתה הביתה, רצתה לראות את אליסיה, לאכול דג מטוגן. היא הסתכלה סביב. "איפה הצ'ום?" אך הצ'ום לא נראה.

האם הלכה כל כך רחוק? איך היא עכשיו תחזור הביתה?

אנו מסתכלת. אחרי פלג מים מתרומם הר.

אז היא תעלה עכשיו על ההר הזה, עד הפסגה, ומשם בוודאי תוכל לראות את הצ'ום. הרי בטונדרה רואים למרחקים.

אנו ניגשה לפלג. מים שקופים זרמו מהר על קרקעית אבן וסחבו אתם אבנים קטנות. **אנו** נעמדה. הפלג קטן. זה בוודאי לא נהר והוא כל כך קטן, ואיך **אנו** הקטנה תעבור אותו?

אנו לא התלבטה. אליסיה תפרה את המגפיים חזק. הם לא יעבירו מים. היא הרימה את המעיל כדי לא יירטב ובאומץ נכנסה למים.

צעד, עוד צעד, עוד אחד.. המים זורמים מהר, רועשים ומסתובבים בין רגליה. ל**אנו** קשה ללכת. צריך הרבה כוח כדי ללכת קדימה כשהמים המהירים דוחפים אתך.

אנו צועדת. הנה עוד צעד, שני – ו**אנו** על החוף. והנה ההר. **אנו** עולה באומץ על

המדרון התלול. אבנים שחורות, גדולות וקטנות, מכסות את ההר. הן מתחלקות מתחת הרגליים ומתגלגלות למטה.
אנו הקטנה אוחזת בענפי השיחים של אוכמניות. אבל אלה אינם עזרה בטוחה. ייקרע ענף כזה ו**אנו** תתגלגל למטה יחד עם האבנים.
קשה לעלות על הר רופף כזה, אבל **אנו** לא סתם נולדה וחיה בטונדרה. היא כמו אייל קטן, יכולה לעלות על כל הר ולרדת מכל צוק, לעבור כל ביצה. הנה היא כבר בפסגה. עכשיו מלמעלה רואים את כל הטונדרה.
היא רואה את פלג המים שעברה אותו קודם. הוא זורם כמו נחש קטן דקיק וכספי, דרך שיחים ירוקים.

כשמסתכלים לצד אחד, שם מתחילות הגבעות. אחת אחרי שניה הן נמשכות רחוק-רחוק, כמה שהעין יכולה לראות.
ומהצד השני, במרחק, נראה נהר רחב. ורחוק קדימה מתפרשת טונדרה ישרה ירוק-חומה.
סביב שקט, מדבר. ו**אנו** הקטנה – לבדה.
היא מסתכלת סביב, מחפשת בעיניה את הצ'ום והאיילים. אבל אין שום דבר. אין איילים. אין צ'ום.
אנו התיישבה על אבן גדולה, הוציאה פיתה והתחילה לאכול.
"אשאר כאן" אמרה **אנו** לעצמה "כשיבואו האיילים, אראה אותם."
ישבה, ישבה **אנו**. היא לא יודעת כמה זמן עבר. הוציאה את הפיתה השניה, אך

נזכרה באייל שלה ושמה אותה חזרה לשקית. היא מרחמת על האייל.

"איפה אתה, האייל שלי? בוודאי זאב איום טרף אתך! לא, לא יתכן! פטיה ואבא יהרגו את הזאב הרע!"

כך דמיינה לעצמה **אנו** ולא הרגישה כשנרדמה.

אנו ישנה ורואה חלום.

רץ אייל. על פניו קצף. הוא הסתובב ורץ מולה. **אנו** מסתכלת והרי זה האייל שלה עם האף הלבן! אבל למה הוא רץ כל כך מהר? למה הוא בורח? האייל עבר לידה ולא הכיר את **אנו**, את בעלת בית שלו.

אנו מסתכלת - מה זה? זאב, גדול, איום, אפור, רץ אחרי האייל.

הנה הוא כבר משיג אותו.

הנה..
אנו נרעדה מפחד, צעקה ו.. התעוררה. איך השתנה הכל סביב! או אולי הדמעות מפריעות לה לראות? נעלמו ההרים, נעלם הנהר. **אנו** משפשפת את עיניה. ענן לבן עוטף בהדרגה את האדמה. היא כבר לא רואה את הטונדרה, לא את פלג המים לרגלי ההר. הענן עטף את **אנו** והסתיר לפניה הכל סביב.
אנו הושיטה יד. אבל אפילו את אצבעותיה לא יכלה לראות. הענן מגיע לכל מקום. הוא זוחל תחת המעיל, תחת הקולר. הוא זוחל על הגב. ל**אנו** נעשה קר, רטוב, מפחיד.
היא כבר לא תמצא יותר את הצ'ום שלה, לא תראה יותר את אליסיה, פטיה, אבא! לא תראה את האייל עם האף הלבן. האייל הלך לאבוד בטונדרה וגם **אנו** הלכה לאבוד. נזכרה איך אליסיה אסרה לה ללכת רחוק בטונדרה..
"תלכי רחוק - תאבדי!" הייתה אומרת אליסיה.
והנה **אנו** הקטנה נאבדה. היא בוכה, אבל אף אחד לא רואה את דמעותיה.
"אליסיה! אליסיה!" צעקה **אנו** הקטנה.
היא קמה ורצה קדימה "קחי אותי!"
"אי-יא! אי-יא!" נשמע פתאום מרחוק
"אי-יא! אי-יא!"
איפה זה? מאיזה צד היא שומעת את הקול? אולי אלה פטיה או אבא שמובילים איילים?
"פטיה! אליסיה!" קראה **אנו** בקול רם כמה

שרק יכלה, בכל כוחה. "אי-יא! אי-יא!"
נשמע כבר לגמרי קרוב "**אנו**, **אנו**, איפה את?" זה קולו של אבא.
"אני כאן! הנה אני!"
כמה ששמחה **אנו** כשמהענן, לגמרי קרוב, הופיע אבא שלה והיא מוצאת את עצמה בידיו החזקות!
אבא שם אותה על המזחלת: "נסע מהר. אליסיה מחפשת אותך כבר מזמן."
"והאייל שלי חי?"
"חי, חי!"
אנו צוחקת ובוכה. האיילים רצים מהר. למטה מתפשט הענן. והנה רואים כבר את הצ'ום. **אנו** רואה - אליסיה עומדת ומנפנפת ביד:
"מהר! מהר!"

*

בוקר שמח

אליסיה קמה מיד בזריחה. הרתיחה תה, בישלה בשר. התחילה להעיר את כולם:
"אבא קום! פטיה קום! **אנו** קומי!"
אנו התעוררה, נזכרה בכל וצחקה:
"כמה טוב שאני בבית! כמה טוב שהאייל שלי חי! אם ארצה, אצא מהצ'ום ואראה אותו."
אנו שומעת שאבא אומר:
"זו הייתה צרה. אילו הזאבים טרפו איילים, לא הייתי יותר נחשב לרועה הטוב ביותר בכפר!"
אנו יודעת שאבא שלה הרועה הטוב ביותר בכפר. הוא תמיד מקבל פרסים. **אנו** יודעת, כאשר אבא מקבל פרס אליסיה

אופה עוגות טעימות עם אוכמניות ובארגז יש הרבה סוכר.
עכשיו אבא יוביל את כל האיילים לכפר. כל האיילים צריכים להיות שלמים ושוב יהיה פרס. ועוד שמחה – זו הפעם הראשונה ש**אנו** תראה את הכפר. היא תראה את אחיה הצעיר, ואסילי. הוא נסע לשם ללמוד בבית ספר. אבא תמיד נסע לכפר לבדו, ורק לפעמים לוקח אתו את פטיה.
"הגיע זמן" אומרת אליסיה "הדרך ארוכה, עבודה רבה."
אכלו בשר עם פיתות, שתו תה.
עכשיו צריך לארוז. עבודה רבה לפניהם: לפרק את הצ'ום, להעמיס את כולו כדי להעמיד במקום חדש, לקחת אוכל, כל הציד. אליסיה התחילה לאסוף כלים, לגלגל את כלי המיטה. אבא הידק את החגורה ויצא מהצ'ום. **אנו** רצה אחריו.
איזה פלא! אתמול הטונדרה הייתה ירוקה וכחולה. והיום היא לבנה וורודה.
הכל מכוסה בשלג. רק שלוליות נראות פה ושם בכתמים כהים והלבנה הגמדי מוציא את הענפים כמו מטאטאים. השמש מאירה חזק והשלג נראה ורוד, הכל זורח, מבריק..
אבא הנהן בראשו:
"קפוא, לא ניתן לפרק את הצ'ום."
"למה לא ניתן?" שאלה **אנו**.
"הקליפה קפאה. היא עלולה להישבר."
"אז שתישבר! הקיץ כבר נגמר."
אנו יודעת שאת הצ'ום מכסים בקיץ

בקליפת הלבנה. זה צ'ום קיצי. ובחורף מכסים בעורות האיילים.
"מה אתך, **אנו**" אומר אבא ומניע את ראשו "את הקליפה צריך לשמור היטב."
"למה?"
"בשביל קליפה טובה צריך לנסוע רחוק. שם איפה שצומחים עצים גבוהים ועצי לבנה גדולים. שם איפה שיער."
אנו עוד לא ראתה יער. גם אליסיה לא. פטיה למד בבית הספר כי דרומה מהטונדרה מתחיל אזור טונדרו-יער.
"מה זה יער?" שואלת **אנו** "עצים גדולים כמוך?"
"לא" צוחק אבא "כמו שלא מרגישים באוכמנייה הקטנה הזו תחת הלבנה הזה" הוא מצביע על לבנה גמדי לרגליה של **אנו**
"כך את תלכי לאבוד ביער של ממש."
עכשיו גם **אנו** מהנהנת.
"והקליפה?"
"את הקליפה מורידים בסכין מעצים גבוהים. קשה להשיג אותה וצריך לשמור אותה היטב" אומר אבא "ראי כמה חתיכות קליפה צריך לאסוף כדי לכסות את הצ'ום כולו!"
"כן" אומרת **אנו** "נשמור את הקליפה."
אליסיה יצאה מהצ'ום.
"צריכים להפסיק, אליסיה " אמר אבא "נבעיר מדורה כדי שהצ'ום יפשיר."
אליסיה הנהנה.

*

מדורה גדולה

"בואי **אנו**. נעזור"

אנו רצה לצ'ום. אוספת קערות, כפות, שמה את הכל לארגז הגדול שעומד על המזחלת.

לפטיה תפקיד משלו. הוא מכין את המזחלות לנסיעה. הוא דופק בגרזן או מותח את הרצועות. את המזחלות העמיד קרוב לצ'ום כדי שיהיה נוח יותר להעמיס עליהן את החפצים. אליסיה גלגלה וקשרה עורות האיילים שעליהם הם ישנו וקושרת את הכריות. עשתה מהן חבילה גדולה והעמיסה על המזחלת. בצ'ום נעשה מיד ריק ומרווח.

"מהר יותר, **אנו**" אומרת אליסיה .

"אני באה, באה, אליסיה !" **ואנו** מביאה שרפרפים.

הנה עוד שרפרף. מאוד נוח לשבת עליו ליד התנור.

אליסיה פירקה בינתיים את תנור הברזל. היא הוציאה מהצ'ום גם את הארובות.

אבא מעמיס את התנור על המזחלת וקושר אותו חזק בחבלים.

והנה הצ'ום כבר ריק לגמרי.

פטיה הביא עצים ומתחיל להבעיר מדורה גדולה. להבות גבוהות מתרוממות כמעט לגובה של אדם. ליד למדורה חם כל כך ש**אנו** לא רוצה לשבת קרוב.

בסוף הקליפה הפשירה. עכשיו אפשר להוריד אותה, לגלגל לצינור גדול ולהניח על המזחלת.

נשארו רק המוטות הקשורים בקצוות

למעלה, שעליהם נשען כיסוי הצ'ום. אבא מוציא מוט אחרי מוט ומניח אותם גם על המזחלת.

"טוב, תתחיל לרתום, פטיה!" אומר אבא.

כל הבית שבו חיה **אנו**, עם הרצפה, הגג, הקירות, התנור – כולו עמוס על המזחלת.

פטיה רתם עוד מזחלות – לאבא,

לאליסיה, ל**אנו** ולעצמו.

*

עם איילים דרך טונדרה

בראש כולם פטיה על המזחלת שלו מוביל עדר איילים. אחריו אבא. למזחלת של אבא קשור בחבלים חזקים זוג איילים ואחריהם עוד זוג עם מזחלת, ועוד, ועוד. חמש מזחלות קשורות ביניהן ומתקבלת מין רכבת – שורה ארוכה של מזחלות.

בראש הקרון השני יושבות אליסיה ו**אנו**. אליסיה בזריזות משמשת בחוראיי, מין מקל ארוך מאוד שבו מכוונים את האיילים. היא גם צועקת כמו פטיה. "אי-יו-יו" מוציאה אליסיה קולות בלשון שלה והאיילים שומעים ורצים.

אנו יושבת עטופה בעורות איילים, ורק עיניה השחורות מציצות מתוך העור הרך

ומביטות במרחבי הטונדרה.
השמש עלתה כבר גבוה והתחילה לחמם. השלג הראשון הקל התחיל להפשיר ושוב מציצים מהאזוב הירוק הגרגירים הרבים ופטריות קטנות עם כובעים אדומים על רגל שמנה. זה המזון האהוב על האיילים. פה ושם הם מלחכים מהאזוב.
אנו לא יודעת איך מחפשים פטריות אצלנו – הולכים ביער ומסתכלים קרוב לרגליים. בטונדרה לא צריך לחפש פטריות: אם רק תרצה, תוכל לאסוף מיד כמה סלים גדולים.
אך **אנו** מעולם לא אכלה פטריות. אבא, פטיה, אליסיה וכל אלה שחיים בטונדרה לא אוכלים פטריות. הם חושבים שזה רק מזון של האיילים.

"אסור לגעת בהן בידיים" אומר אבא "אם אייל ירגיש שאדם נגע בפטרייה הוא לעולם לא יאכל אותה."
הם נוסעים הלאה והלאה.
אנו רואה להקה של חגלות לבנות. הן הסתתרו בשלג בין השיחים. חגלות לא מפחדות, וגם אם תעבור לידן קרוב לא יברחו. לכן קל מאוד לצוד אותן. פטיה צד לעתים קרובות חגלות לארוחה.
פתאום אבא עצר.
מה קרה?
אנו רואה – הם הגיעו לנהר רחב. זה נהר "הבהיר הגדול", כך קורא לו אבא. הם צריכים לעבור אותו לצד שני. אין גשרים בטונדרה. צריך למצוא מעברה, מקום רדוד שבו האיילים יוכלו לעבור.

אבא של **אנו** יודע הכל. הוא מכיר היטב את הטונדרה. הוא אומר: "נמצא מעברה ליד השער הקטן של הנהר" והם נוסעים הלאה.
סלעים ענקים, שחורים כמו לילה, מתרוממים משני הצדדים של הנהר ויוצרים מעבר צר.
זהו שער הנהר "הבהיר הגדול". **ואנו** יודעת עכשיו: שער הם הסלעים השחורים מעל הנהר. אבל פטיה אומר – בכפר יש שערי עץ, ואפשר לפתוח ולסגור אותם כדי שאנשים יעברו.
אנו מסתכלת על הסלעים והיא רוצה לראות את השערים שאפשר לפתוח ולסגור.
אבא מחליט על הפסקה ליד הסלעים השחורים.
אנו שמחה. על החוף הרבה אבנים יפות, אפשר לרוץ, למתוח רגליים, לאסוף אבנים יפות. נמאס לה כבר לנסוע כל כך הרבה זמן.
אנו נעמדה ליד סלע שחור זקוף.
באבן השחורה, פה ושם זורחות אבנים קטנות, שקופות, עם קצוות חדים. **אנו** רואה הרבה כאלה, אחדות קטנות כמו ביצה של חגלה, אחרות גדולות כמו צלחת.
הרבה מאוד אבנים שקופות כאלה רואה **אנו**.
"אליסיה ! בואי הנה! מה הדבר הזה?"
באו אליסיה ופטיה. ניגש גם אבא.
אליסיה לא יודעת מה זה. היא מביטה על

פטיה, הוא הרי למד בבית ספר. אך גם פטיה לא יודע איך לקרוא לאבנים היפות. פטיה מביט על אבא.
"ואיך אבא ידע?" אומרת **אנו** "הרי הוא לא למד בבית הספר."
אבא מחייך. הוא לא למד בבית ספר אבל הוא חי כבר הרבה זמן והחיים לימדו אותו. הוא נזכר – באו לטונדרה אנשי מדע, קראו להם "משלחת". אנשי מדע באו הנה וחיפשו דבר מה. הם אמרו: "טונדרה עשירה באבנים, בחיות ובדגה." ולאבן השחורה קראו "בזלת".
"ואלה" הצביע אבא על המקום שממנו נפלו האבנים קטנות "אלה שאריות של גוש ישן של אלגביש הררי. ולאבנים הצבעוניות קוראים אמטיסט או אחלמה."
והוא עובר על האבנים "לכל אבנן שם משלה, טופז, שפיר.."
אנו שומעת את המילים המוזרות, הקשות, ונראה לה שהאבנים הן חיות. אבן גדולה – אבא, אבן קטנה – ילדה, בת כזו כמו **אנו**, והן כולן חיות בתוך סלע גדול, כמו האנשים בצ'ום גדול, בתוך הטונדרה המדברית.
גם אליסיה ופטיה שומעים את אבא, ופטיה מקנא – כמה שאבא יודע!
"נו, מילא" אומר ופטיה "גם אני אדע. אתגייס לצבא ושם ילמדו אותי."
"נכון!" אומר אבא "תלמד ותדע יותר ממני. לי לא הייתה הזדמנות לשרת בצבא."
אנו אספה כיס שלם של אבנים.

גם אליסיה בחרה לה אבנן סגולה יפה.
אבא הלך לחפש את המעברה. אחרי זמן מה נשמעה הקריאה שלו. מצא את המעברה. שוב כולם עלו והאיילים עם המזחלות עוברים את הנהר. **אנו** לא מפחדת לעבור את המים. הם לא מגיעים למסד המזחלת. רק המגלשיים של המזחלות ורגלי האיילים נרטבים.
חוף הנהר מכוסה בצפיפות בשיחי הערבה, כך שהאיילים בקושי מצליחים לעבור את הסבך, והענפים מכים בפנים. צריך לכסות בידיים את העיניים.
המקום הנמוך הזה ליד הנהר מוצף בזמן השיטפונות.
"אליסיה !" קורא אבא. הוא נעמד על המזחלת שלו ופנה לאליסיה "נסע באפיק האבנים, זה יקצר את הדרך." והוא הצביע בחוראיי שלו לכוון שסע גדול בין הגבעות.
אפיק זה המקום שבו עבר קודם הנהר.
עכשיו המקום מרופד באבן של תחתית הנהר הקודם, ועובר בין הביצות כמו דרך מרוצפת.
"עוד מעט יחשיך" אומרת אליסיה "והדרך שלנו עוד ארוכה. את רוצה לאכול, **אנו**?"
"רוצה!" אומרת בעצב **אנו** "ומתי נבשל את הארוחה?"
"עוד הרבה זמן. צריך להגיע, להעמיד את הצ'ום.. הלילה ירד. קחי חתיכת בשר ופיתה."
האיילים רצים לאט. הם עברו דרך ארוכה במשך היום והתעייפו.
אנו נשענה על אליסיה ומנמנמת,

מתנדנדת על המזחלת. והיא רואה בשינה איילים, נהר והאבנים הסגולות. נער ניגש אליה. היא מכירה בו את אחיה ואסילי. הוא קורא לה לבית הספר, שם מלמדים הכל.. הכל..

*

השמיים בוערים

אנו פתחה את עיניה. האיילים עמדו. החשיך. נראה שזה לילה אבל בשמיים הופיעו סרטים זוהרים, רותתים וחלקים של אור רך.

אנו ראתה כבר לא פעם איך "השמיים בוערים" אך היא כל פעם כמו מכושפת, לא יכולה לנתק מהם את עיניה הנדהמות מהאש הגבוהה, רכה וקרירה. הילדה עומדת ומסתכלת הרבה זמן עם ראשה מורם.

זו זוהר הצפון.

אליסיה , פטיה ואבא מזדרזים באור זוהר הצפון ומעמידים צ'ום. הם ממהרים כי הלילה חשוך, התעכבו בדרך ובחושך קשה להעמיד צ'ום.

אבא מסתכל על השמיים. מי יודע כמה זמן הסרטים החיוורים האלה בשמיים עוד יאירו את הארץ! לפעמים הם נשארים במשך זמן רב, שעות אחדות, לפעמים רק פעם-פעמיים נדלקים סרטים צבעוניים בגובה, נדלקים וכבים. ואז מיד בא החושך.

אבא מסתכל על השמיים.

"עזרו" הוא אומר לאורות "תאירו כמה שיותר. תכף נגמור."
הצ'ום גדל מהר. על הארץ מונחים כבר הקרשים - הרצפה. כבר עומד התנור. כבר המוטות מחוברים למעלה. כבר מכסים אותם בקליפה. אליסיה חיברה מסך מעל הפתח והכניסה לצ'ום עורות האיילים - כלי המיטה. סימן שהגיע זמן ש**אנו** תיכנס לצ'ום. סימן שעכשיו תהיה חמימות ואוכל. כבר בוערים העצים בתנור הברזל. המים רותחים, בשר מתבשל.
"**אנו**, מחר תראי את האח שלך" אומר אבא. **אנו** שמחה. היא הייתה כל כך עצובה כשהסיעו את ואסילי לבית הספר. מזג האוויר היה אז עוד חם. אבא סיפר אחר כך שהתלמידים גרים ב"בית". **אנו** לא יודעת מה זה "בית". אבא אמר שבית זה כמו צ'ום, רק לא דומה לצ'ום. הוא גדול יותר מצ'ום, וקורה שבית אחד עומד על השני. והאנשים גרים למעלה ולמטה.
אנו הקטנה לא יכולה להבין איך צ'ום אחד יכול לעמוד על השני!

*

בית הספר

כבר הרבה פעמים שמעה **אנו** מפטיה ומאבא על בית הספר. הם סיפרו שלכפר הגיעו אנשים רבים. הם הביאו את ילדיהם מטונדרה לבית הספר. לפני בית הספר הם התירו את האיילים ופירקו

מזחלות. והילדים התאספו לקבוצה ועמדו בצד. הם פחדו ללכת לבית הספר בפעם הראשונה.
"ואתה פחדת?" שאלה **אנו** את פטיה.
לא, פטיה לא פחד. הוא רצה ללמוד. **ואנו** גם היא לא מפחדת.
אנו זכרה הכל ועכשיו היא יודעת שאחרי הקיץ, כשבא הקור, באים ילדים מטונדרה לישוב שבו נמצא בית הספר. בבית הספר הם נשארים הרבה זמן, עד האביב, עד שהשלג נמס וטונדרה מוריקה.
באביב הילדים באים לחופשה לצ'ומים שלהם. ינוחו ובסתיו יחזרו ללמוד.
גם פטיה למד שנתיים בבית הספר, ואחר כך התחיל לעבוד בשביל הכפר. עכשיו הוא מספר לכולם על בית הספר, על ערים גדולות..
פטיה סיפר גם שהתלמידים חיים ב"פני-מי-יה". **אנו** חזרה מספר פעמים על המילה הזו כדי לזכור אותה. פטיה סיפר שבפנימייה הילדים לא ישנים על עורות האיילים אלא על מיטות. אבל **אנו** לא יודעת מה זה מיטה.
אנו לא יודעת מה זה כפר, בית, מאפיה..
אנו לא הייתה בשום מקום מחוץ לטונדרה ולכן לא יכולה להבין את כל מה שמספרים לה אבא ופטיה. ואליסיה גם כן לא יכולה להסביר לה, כי בכלל לא למדה. היא נשארה בצ'ום כשאמא נפטרה ולא היה מי שינהל את משק הבית. אבל **אנו** בהחלט תלמד בבית ספר, תישן על מיטה ותלמד אחר כך את אליסיה .

אנו נרדמה עם חלומות על בית הספר.
ובבוקר **אנו** הקטנה ראתה בסוף את בית הספר.
אבא העמיד את הצ'ום שלהם על חוף של נהר אינדיגה הרחב. ומעבר לנהר, על החוף הגבוה, נפרש הישוב וויוצ'יסקויה.
זה הכפר וכאן גם בית הספר.
"**אנו**!" קורא פטיה "תביטי, תביטי על הבית הגדול! זה בית הספר."
אנו מסתכלת.
ווי! איזה בית. בכלל לא דומה לצ'ום!
"**אנו** תסתכלי, שם ליד הבית הקטן – שער!"
איזה שער זה? לגמרי שונה מהשער שעל הנהר!
"**אנו** תסתכלי, עכשיו באה סירה. נעלה

אליה וניסע לבית הספר!"
והם עוברים את הנהר בסירה. אבא ועוד איש אחד חותרים. פטיה על ההגה. הנהר רחב, הרוח מרימה גלים ומנענעת את הסירה. אבל **אנו** לא מפחדת מגלים. היא רוצה להגיע מהר לישוב.
הנה הם הגיעו ויצאו לחוף. אבא, אליסיה, פטיה ו**אנו**. כאן הכל שונה מאשר בטונדרה. הרבה אנשים, הרבה בתים, הרבה שערים.
זו הפעם הראשונה ש**אנו** הקטנה רואה כל זה. היא לא מספיקה להביט על הכל.
"ומה זה? ומה זה?" היא שואלת כל רגע.
והנה גם בית הספר. ואסילי רץ מולם ואתו עוד ילדים וילדות.
"אליסיה ! אבא! פטיה!"
"**אנו**! **אנו**!"
"ואסילי!"
כמה רעש, כמה שמחה!
גם ואסילי, גם הילדים, גם הילדות, כל התלמידים של בית הספר.
"בואו לבית הספר שלנו!" קוראים.
"בואי, **אנו**" אומר אבא "נראה את בית הספר."
הם עולים על מדרגות של סולם קטן.
בצ'ום אין מדרגות!
"מה זה?" שואלת **אנו** בביישנות.
אנו רואה – חתיכות קרח גדולות מוכנסות בקירות העץ. קרח שקוף כמו מים.
"מה זה?" היא שואלת שוב בשקט.
"חלונות" עונה לה פטיה "הם מזכוכית."
חלונות, זכוכית.. ובצ'ום אין חלונות!

אנו נכנסה לכיתה ונדהמה כל כך שלא יכלה יותר לשאול.
"עוד מעט ותלמדי כאן" אומר אבא.
או, **אנו** מאוד רוצה ללמוד! היא רוצה שה"עוד מעט" יהיה כבר מחר. הכיתה מצאה חן בעיניה. ספסלים שחורים מבריקים כמו האבן השחורה על הסלעים. היא נוגעת בהם בידה.
"מה זה?" היא שואלת בלחש.
"אלא ספסלים. הם מעץ ומכוסים בלק שחור"
תמונות תלויות על קירות הכיתה. בקצה החדר לוח שחור ועליו ציורים כלשהם.
ילדה זרה לוקחת את ידה של **אנו** ואומרת לה:
"זה לוח הכיתה שלנו. עליו כתובים השעורים שלנו למחר."
ואסילי מושך את **אנו** ביד שנייה.
"בואי הנה! ראי איפה שאנחנו ישנים" מראה לה.
אנו, ואסילי והילדה נכנסו לחדר גדול ובהיר. לאורך הקירות עומדים ספסלים קטנים מכוסים בלבנים. הם עומדים בשורות ישרות.
"לשם מה כל הספסלים?" שוב שואלת **אנו** בשקט.
הילדה צוחקת וגם ואסילי צוחק.
"אלה לא ספסלים אלא מיטות" אומר ואסילי "אנחנו ישנים עליהן."
"אז כאלה הן, המיטות!" חושבת **אנו**.
ועכשיו היא רוצה עוד יותר לישון במיטה.
ילדות וילדים עומדים סביב **אנו**:

"איך קוראים לך, ילדה?"
"מאין את?"
האם באת ללמוד?"
אנו שותקת, ואחר כך עונה לכולם ביחד:
"קוראים לי **אנו**. אני מהטונדרה. ואבוא ללמוד בקרוב. ואני אישן במיטה."